

- можливості непередбачуваного відтоку депозитів;
- нормальний рівень подовження депозитів та інших зобов'язань;
- очікуваний рівень нових депозитів (включаючи сезонні, несподівані та заплановані).

Щоб задовольнити свої потреби у ліквідності через управління пасивами банк може:

- Збільшити пасиви строкового характеру. Строкові кошти є більш дорогим видом ресурсів порівняно з коштами до запитання, але якщо банк має ресурсну базу, сформовану переважно з коштів, що залучені на визначений термін, то він може не обмежувати строки вкладень найближчими термінами, тобто здійснювати активні операції, що забезпечать кращу доходність. Особливістю залучення вкладів фізичних осіб є момент інерції при реагуванні населення на зміни відсоткових ставок. Тому при плануванні обсягів строкових депозитів фізичних осіб відразу після підвищення відсоткових ставок закладами, слід покладатися на аналіз статистики звичайних надходжень вкладів, а не на можливість миттєвого зростання їх суми.
- Збільшення обсягу залучення міжбанківських та інших коштів. Можливості роботи банку на міжбанківському ринку значною мірою визначаються репутацією банку. Типовою є ситуація, коли банк систематично співпрашає з декількома іншими (кредити овернайт, до 7 днів) і їх взаємовідносини будуються на довірі. Банк постій-

но проводить роботу з клієнтами щодо прогнозування надходжень на їх рахунки. Можливості додаткового притоку коштів на рахунки клієнтів залежать від складу клієнтів.

- Подовження строку погашення депозитних сертифікатів. Якщо банк здатний запропонувати власникам депозитних сертифікатів привабливі умови, то це дозволить відстрочити попит на виплати. На сьогоднішній день практика роботи з депозитними сертифікатами не набула значного розповсюдження.
- Підтримання стосунків із джерелами фінансування має важливе значення для планування активно-пасивних операцій взагалі та їх впливу на ліквідність. Фактор довіри клієнта і банку досить часто спрацьовує для підтримання миттєвої ліквідності банку при короткострокових труднощах в проведенні розрахунків, але ним не можна зловживати.

Таким чином, здатність банку управляти активно-пасивними операціями, підтримуючи достатню ліквідність, є узагальнюючим показником якості його роботи. Проблеми з ліквідністю призводять до додаткових витрат, втрати сприятливих нагод, штрафних санкцій. Але найбільші збитки банк зазнає від втрати довіри клієнтів та репутації, тому забезпечення ліквідності є пріоритетним завданням менеджменту банку.

Summary

In clause the basic attributes liquidity, factors are covered which influence formation of a position of bank rather liquidity, and also methods of management by it through actives and passives.

УДК 336.717.6

Мицура О.О., Волошко І.В., АППБ "Аваль"

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ – НЕОБХІДНА УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В статті розкрито поняття, принципи і методи організації управлінського обліку в банківській системі, а також наведено практичну реалізацію організації управлінського обліку в АППБ "Аваль".

Ключові слова: управлінський облік, банківська система, банк.

Традиційний бухгалтерський облік задовольняв потреби планової системи господарювання, будучи лише засобом реєстрації господарських операцій. Він спрямований як би в минуле, не має достатньої оперативності, має обмежену деталізацію. Ринкова економіка з її динамічністю, конкурентною боротьбою потребує удосконалення форм і методів обліку. Тому в розвинутих західних країнах уже декілька десятиріч існує розподіл бухгалтерського обліку на фінансовий, виробничий, управлінський і податковий облік.

Фінансовий облік (від англ. Financial accounting) є правонаступником традиційного бухгалтерського обліку, приймає на себе його предмет і метод обліку. Зберігаючи повноту, обґрунтованість та достовірність даних, фінансовий облік призначений, в основному, для упорядкування звітності, спрямованої для зовнішніх користувачів: акціонерів, ділових партнерів, фінансових органів.

Виробничий облік (від нім. Betriebsabrechnung) спрямований на одержання облікових даних про виробничі витрати (прямі та непрямі) з метою визна-

чення собівартості продукції (робіт, послуг) і очікуваного прибутку від її реалізації.

Податковий облік служить для оцінки оподаткованих результатів діяльності підприємства; він залежить від чинної в країні системи оподаткування і спрямований для надання звітів у податкові органи.

При вивченні предмета і методу управлінського обліку виникає проблема, пов'язана з відсутністю загальноновживаної термінології цього поняття.

Ряд авторів розглядає термін "управлінський облік" як запозичений із закордонного досвіду і похідну від буквального перекладу англійського "Managerial accounting" або європейського "Controlling". Ці два терміни не є цілком еквівалентними і відбивають різноманітні підходи до предмета управлінського обліку.

Контролінг розглядає облік як систему збору та інтерпретації інформації про витрати і собівартість продукції, при цьому велика увага приділяється нормативному характеру подібної інформації. Спрошено можна вважати, що контролінг – це система організації обліку з метою послідовного регулювання і впливу на комерційний прибуток. У цьому розумінні контролінг наближається до виробничого обліку, що підтверджує, зокрема К. Друри, посилаючись на найбільш значні роботи з теорії виробничого й управлінського обліку: "Розходження між ними зовсім незначне. При цьому одні автори описують процес ухвалення рішення, що базується на принципах виробничого обліку, інші – використовуючи термін "управлінський облік".

Терміну "Managerial accounting" відповідає підхід, що випливає з того, що основна задача будь-якої облікової політики – забезпечення управлінського персоналу підприємства своєчасною і повною інформацією для прийняття управлінських рішень. У цьому розумінні управлінський облік можна розглядати як організацію обліку, виходячи з потреб керування, і включати в нього не тільки систему збору й аналізу інформації про витрати виробництва, але і систему планування (бюджетування), і систему оцінки діяльності підприємства.

У більш вузькому розумінні управлінський облік розуміють як форматування спеціальних звітів із наявних бухгалтерських даних з метою підтримки прийняття рішень. Сукупність таких звітів являє собою експрес-діагностику, що відбиває миттєвий погляд на господарську ситуацію на підприємстві і полягає в дослідженні поточних (тактичних) аспектів діяльності підприємства.

Різноманітні підходи до розуміння терміна "управлінський облік" позначаються на розмаїтості формулювань його змісту.

Загалом, їх можна розділити на два види: глобальний і звужений. Прихильники глобального підходу (Голів) розглядають управлінський облік як процес виявлення, виміру, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації і передачі інформації, що використовується для планування, оцінки і контролю всередині організації і відповідного використання ресурсів, а його організацію – як систему керування підприємством, що інтегрує в собі різноманітні підсистеми і ме-

тоди керування і підпорядковуючого їх для досягнення єдиної цілі.

Другий підхід (Колесников) розуміє управлінський облік як систему організації збору й агрегування облікових даних, спрямованих на вирішення конкретної управлінської задачі.

Спільність обох підходів полягає в тому, що вони розглядають облікові дані як основу для прийняття оперативного управлінського рішення, тому варто обговорити взаємозв'язок між функціями керування й обліку.

Будь-яка підприємницька діяльність складається з трьох взаємозалежних елементів: інвестиційної, операційної і фінансової діяльності. Для узгодження цих видів існує специфічна функція керування, що забезпечує планування, організацію робіт, контроль і регулювання діяльності.

Планування включає вибір серед альтернативних варіантів конкретних цілей і задач, організація робіт – дії щодо здійснення прийнятого рішення. У процесі виконання цих задач відбувається спостереження за процесом, і фактичні облікові дані порівнюються з плановими завданнями (контроль). При наявності відхилень проводиться коригування організації робіт (маневрування ресурсами) або планів. Облік впливає на управлінське рішення на етапі порівняння фактичних і планованих результатів. Цей вплив потрібно здійснити своєчасно, тобто тоді, коли воно може вплинути на господарський процес. За влучним зауваженням С. Ніколаєвої, існуючий бухгалтерський (фінансовий) облік по суті – "посмертний облік", тобто він узагальнює і поставляє інформацію тоді, коли вже нічого зробити не можна. Тому головною особливістю управлінського обліку є його оперативність.

Друга особливість пов'язана з необхідністю додавання керуючого впливу до визначеного механізму системи керування. Інакше кажучи, мало сказати, що літак падає, потрібно зазначити на яку кнопку на пульті керування треба при цьому натиснути, щоб політ продовжувався в штатному режимі. Для цього необхідний деталізований облік господарських операцій не тільки підприємству в цілому, але і його окремим підрозділам, тематичним напрямкам (напрямкам бізнесу), окремим фінансовим інструментам.

Третя особливість полягає у проблемі регламентації звітів управлінського обліку.

Результатом фінансового обліку є фінансова звітність підприємства, тобто інформація про майновий і фінансовий стан підприємства, що призначена для інвесторів, кредиторів, держави, реальних і потенційних власників. Природно, що держава змушена регламентувати порядок надання звітності, звідси впливає необхідність створення національних стандартів обліку. Інтеграція світової економіки призвела до створення міжнародних стандартів бухобліку, і хоча вони носять рекомендаційний характер, статистика показує, що ними користуються 70-90 % підприємств і організацій на Заході.

Основними користувачами інформації управлінського обліку є менеджери (управлінський персонал) компанії або підприємства, тому існує думка, що в

регламентацію управлінського обліку ніхто не втручається. Ця думка справедлива з погляду державної регламентації, оскільки управлінський облік являє собою внутрішньогосподарський облік підприємства і, по суті, є конфіденційним. Але з іншого боку, він повинен бути визначеним стандартами підприємства, інакше буде відсутня координація дій облікового й управлінського персоналу, що, безсумнівно, призведе до втрати оперативності і, врешті, до відсутності керуваності процесом господарювання.

Узагальнюючи сказане, можна спробувати сформулювати предмет управлінського обліку в такий спосіб. Предметом управлінського обліку є поточна діяльність окремих елементів підприємства в загальному господарському процесі.

Об'єктами управлінського обліку є елементи підприємства й окремі напрямки діяльності: структурні підрозділи, інвестиційні програми, фінансові вкладення, окремі групи господарських засобів і т.д.

Вимірювачами управлінського обліку є не тільки кількісні (натуральні, трудові і грошові), але і якісні показники (наприклад, віковий склад основних засобів, структура залучених засобів, тимчасовий розподіл пасивів і активів).

Зміст управлінського обліку можна сформулювати як систему збору й агрегування облікових даних і надання їх у вигляді спеціальних звітів з метою підтримки прийняття рішень по конкретній управлінській задачі.

Принципи організації управлінського обліку

У вступі уже відзначалося, що в більшості капіталістичних країн система бухгалтерського обліку складається з двох систем – фінансового й управлінського. Проте залишилося нез'ясованим питання: чи є ці два види обліку складовими одного бухгалтерського обліку, чи вони доповнюють один одного і використовуються паралельно? Чи відповідають принципи і методи фінансового й управлінського обліку один одному?

Міжнародні стандарти бухгалтерського (фінансового) обліку ґрунтуються на концептуальних принципах.

Принцип подвійного запису. Основний принцип бухгалтерського обліку, запропонований ще Л. Паччолі, полягає в тому, що господарські засоби, їхні джерела й операції відбиваються на рахунках бухгалтерського обліку безперервно, взаємозалежно й у визначеній системі. Кожна господарська операція записується на дебеті одного рахунка і на кредиті іншого, у результаті чого відбувається двостороння зміна у складі засобів підприємства. Подвійний запис на рахунках має контрольне значення: результат оборотів за дебетом всіх рахунків повинен дорівнювати результату оборотів за кредитом. У випадку, якщо рівності немає, значить допущена помилка в записах. Управлінський облік, яким би засобом він не проводився, повинен ґрунтуватися на достовірних даних, тому принцип подвійного запису в управлінському обліку повинен бути дотриманий, у першу чергу, як контрольна функція.

Принцип грошової оцінки. Полягає в тому, що гроші є загальним вимірювачем, за допомогою якого відображається облік господарської діяльності. Принцип не суперечить управлінському обліку, хоча в ньому можуть використовуватися й інші вимірювачі.

Принцип автономії підприємства. Зміст цього принципу складається в окремому відображенні діяльності підприємства і його власності. Управлінський облік не суперечить цьому принципу, але розширює його, припускаючи відображення не тільки діяльності підприємства, але і його окремих підрозділів. При цьому необхідно дотримуватися принципу рівності цілого сумі його частин.

Принцип нарахування. Полягає в тому, що у фінансовому обліку прибутки і витрати відображаються при виникненні зобов'язань, незалежно від фактичного надходження або витрат коштів. Цей принцип бухгалтерського обліку, так само як і інші принципи, що визначають правила відображення прибутків і витрат, можуть вступити в протиріччя з управлінським обліком. Це означає, що результати фінансового й управлінського обліку можуть значно відрізнятись один від одного.

До принципів, що визначають правила відображення прибутків і витрат, належать:

- принцип відповідності – у звітному періоді відображаються тільки ті витрати, що виникли для одержання прибутку звітного періоду; принцип консерватизму – прибутки обліковуються тоді, коли вони визначені подією, а витрати – реальним учиненням події.
- принцип обачності – облік тільки тих прибутків, одержання яких не викликає сумнівів.

Також вступає у протиріччя з управлінським обліком такий принцип фінансового обліку як **принцип періодичності**. Зміст цього принципу полягає в розбивці облікового процесу на деякі облікові періоди. У фінансовому обліку – це квартал, рік, в управлінському – може бути будь-який період (день, тиждень, місяць).

Принцип відкритості. Фінансова звітність з огляду на свою спрямованість повинна бути прозорою і відкритою для зовнішніх користувачів: акціонерів, партнерів, держави. Управлінський облік надає результати, що розраховані для внутрішнього використання і є комерційною таємницею.

Як очевидно, більшість принципів фінансового обліку цілком або частково не можуть бути дотримані при обліку управлінському.

В Україні, що ще не перейшла на Міжнародні принципи бухгалтерського обліку, ведення управлінського обліку ускладнюється його протиріччям з основним елементом "радянського" методу бухгалтерського обліку – документуванням господарських операцій: запис у реєстрах бухгалтерського обліку проводиться на основі первинних облікових документів, що фіксують факти здійснення господарської операції і розпорядження (дозволи) на її проведення (Положення № 250 п. 12).

Узагальнюючи сказане, можна відзначити, що незважаючи на різноманітні підходи до фінансового й

управлінського обліку можна сформулювати загальні принципи, які дозволяють говорити про можливість суміщення цих видів обліку у єдиній інтегрованій системі бухгалтерського обліку:

- у якості концептуальних принципів управлінського обліку можуть бути прийняті: принцип подвійного запису; принцип грошової оцінки;
- принцип автономії (з урахуванням принципу рівності цілого і суми частин);
- принцип оперативності;
- принцип своєчасності.

Методи організації управлінського обліку

Існує два підходи до організації управлінського обліку на підприємстві: паралельний і інтегрований.

Паралельний підхід припускає наявність двох автономних систем обліку: фінансової й управлінської. Як уже відзначалося, такий підхід прийнятий у більшості розвинутих країн. Його позитивні сторони:

- різноманітна спрямованість (орієнтація) обліку;
- різні принципи відображення прибутків і витрат підприємства і можливі істотні відмінності в результатах;
- спеціалізація облікових робітників.

Інтегрований підхід виходить із того, що відображення господарських операцій здійснюється на основі тих самих документів (подій) у єдиній базі даних бухгалтерського обліку. Різниця між фінансовим і управлінським обліком полягає у глибині деталізації обліку, різноманітному угрупованню статей обліку, періодичності вибірки з бази даних, формах надання інформації. Перевагою такого підходу є: запобігання дублювання облікових операцій; відсутність необхідності координації дій різних облікових підрозділів; зв'язок управлінського і фінансового обліку через баланс.

Навіть із простого переліку переваг і, відповідно, недоліків паралельного та інтегрованого обліку можна зробити висновки:

- обидва підходи мають право на існування;
- паралельний підхід менш економічний при веденні обліку;
- інтегрований підхід більш складний в організації і потребує витрат при застосуванні.

Проілюструємо ці твердження умовним прикладом.

Відділу реклами підприємства потрібно придбати чотири баночки фарби для виготовлення двох щитів із рекламою нових виробів А й Б. Через існуючу в Україні систему передоплати, спочатку буде оплачений рахунок на 20 грн., а фарба надійде на склад через тиждень, ще тиждень піде на виготовлення щита.

При паралельній системі обліку бухгалтер фінансового обліку (назвемо його "рахівник") відобразить передоплату фарби на рахунку дебіторської заборгованості; після одержання фарби збільшить на 20 грн. рахунок "Запаси на складі", потім відіб'є видану фарбу на рахунку "Матеріали в підвіті" і тільки після надання акта про виготовлення щитів покаже витрати в 20 грн. Таким чином, рахівник дасть інформацію про витрати тільки через 14 днів після оплати рахунку.

(На практиці всі проводки можуть бути проведені ще пізніше – наприкінці звітного періоду).

Бухгалтер управлінського обліку (назвемо його "аналітик") одержує інформацію про оплату рахунка (у кращому випадку рахунок візують у нього, у гіршому – сам відшукує в облікових реєстрах "рахівника"), з'ясовує хто і для чого купує фарбу й у той же день відносить їх на витрати (по 10 грн. на кожний виріб).

Зрештою обидва звіти (потоки інформації) сходяться на столі в директора, й, оскільки вони непорівнянні (в одному витрати становлять 20 грн. є, в іншому – їх немає), у керівника виникає "щемливе почуття непевності", він не знає кому вірити, а об'єктивні пояснення різниці слухати не бажає.

При інтегрованій системі обліку бухгалтер-аналітик (він веде і фінансовий, і управлінський облік), з'ясувавши при оформленні платіжного документа призначення платежу і споживача матеріалу, відбиває на рахунках дебіторської заборгованості оплату по тематиці виробу А (10 грн.) і виробу Б (10 грн.). У цей же день він формує два звітних документи: фінансовий, у якому вказується, що 20 грн. знаходиться в розрахунках із постачальниками, і управлінський, у якому видаткові і дебіторські рахунки згруповані, витрата 20 грн. віднесена на рекламу виробів А й Б порівну.

- Безсумнівно, що в цьому прикладі інтегрований підхід виглядає симпатичніше, але для цього потрібно попередньо виконати деякі організаційно-технологічні заходи з відповідними витратами: забезпечити проведення бухгалтерських проводок у день здійснення господарських операцій; шодня формувати фінансову звітність (баланс) і матеріали управлінського обліку.
- Розробити облікову політику підприємства, у якій передбачити класифікацію процесів і технологій відповідно до систематики управлінського обліку.
- Переломити консервативне мислення бухгалтерів-рахівників і виховати з них бухгалтерів-аналітиків.

У загальному вигляді схему організації управлінського обліку на підприємстві можна уявити таким чином (Колесников).

У основі управлінського обліку лежать три джерела:

- технологія бізнесу підприємства й окремих його напрямків;
- облікова політика підприємства і правила бухгалтерського обліку конкретного виду діяльності;
- нормативна база конкретного виду діяльності;
- власне управлінський облік являє собою систему організації збору й агрегування даних (у бажаному варіанті – інтегровану із системою бухгалтерського обліку). На виході цієї системи є набір "стандартних" управлінських задач: облік витрат по різних напрямках і місцях виникнення; формування показників діяльності з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників;
- формування управлінських експрес-звітів.

Створення системи управлінського обліку можна розділити на три етапи, на кожному з яких вирішуються свої специфічні задачі.

Етап 1. Формування управлінського рішення облікової задачі.

Цей етап містить у собі:

- визначення управлінської задачі та її вирішення;
- визначення типу даних, необхідних для вирішення, засобу їхнього збору й організації документообігу;
- визначення планованих результатів, форм звітності і призначення відповідальних виконавців.

Етап 2. Розробка облікових технологій.

На цьому етапі необхідно групувати прийняті рішення з обліковою політикою, бухгалтерською практикою, що існує, програмним забезпеченням. Можливо, що прийдеться змінити облікову політику або набути нового програмного забезпечення для підтримки відповідної функціональності.

Етап 3. Впровадження облікових технологій.

На цьому етапі проводиться організаційно-технічна робота: розробляються посадові інструкції для виконавців, затверджуються форми документів і правила документообігу, проводиться навчання персоналу.

В остаточному підсумку управлінський облік повинен охопити всі компоненти керування. Його найважливішою відмінною рисою стає його інтегрованість, причому інтеграція охоплює весь цикл прийняття управлінських рішень: план – організація виконання – облік – контроль – аналіз – регулювання.

Перехід до такої організації управлінського обліку повинен бути здійснений шляхом поетапного послідовного реформування підприємства, без внутрішніх потрясінь і перебудов, тому що "бізнес не терпить революцій".

Передумови організації управлінського обліку в комерційних банках України

Держава в особі своїх органів не регламентує і не регулює управлінський облік, а розглядає його як внутрішню справу підприємства, що саме встановлює порядок і форми ведення управлінського обліку. Водночас, держава створює умови, які сприяють або перешкоджають організації такого обліку. Україна, що декларувала свою прихильність до принципів ринкової економіки, прагнення до інтеграції у світову систему, послідовно, хоча і повільно, рухається по шляху реалізації цих завдань. Найбільш істотно це позначається на банківському секторі народного господарства країни.

Банківську систему України можна розглядати як дворівневу: Національний банк України та комерційні банки, хоча її відмінною рисою є наявність на другому рівні двох державних банків – Ощадбанку й Укрессимбанку, а також трьох великих акціонерних банків із контрольним пакетом держави: промислово-інвестиційного, аграрного "Україна" і "Укрсоцбанку". У цій дворівневій системі Національний банк України виконує не тільки функції, властиві будь-якому центральному банку країни, як-

от: емісійного центру, банку банків, банкіра уряду й органу регулювання банківської діяльності, він є методологічним центром розробки і впровадження нових принципів бухгалтерського обліку банківських операцій, здійснюючи політику планомірного інтегрування системи обліку в міжнародне фінансове співтовариство.

Завдяки активним діям Національного банку в банківській системі України до нинішнього часу не створені умови для організації управлінського обліку. Як аргументацію такого твердження можна навести виконання на національному рівні таких організаційно-технічних заходів:

- перехід банківської системи на міжнародну систему бухгалтерського обліку і звітності;
- введення нового плану рахунків бухгалтерського обліку, побудованого на міжнародних принципах бухобліку;
- створення Національної платіжної системи електронних розрахунків;
- створення автоматизованої інтегрованої системи аналітичного обліку діяльності комерційних банків.

Офіційний перехід банківської системи обліку на міжнародні стандарти відбувся 1 січня 1998 р. З цього дня загальноновизнані в міжнародній практиці принципи і міжнародні стандарти бухгалтерського обліку стали обов'язковими для виконання фінансовими банківськими установами України.

До таких принципів бухгалтерського обліку належать:

Безперервність діяльності. Вважається, що банківська установа функціонує і буде продовжувати свою діяльність у майбутньому, тобто вона не має ні наміру, ні потреби в ліквідації або скороченні своєї діяльності.

Стабільність правил бухгалтерського обліку. Банк зобов'язаний у своїй роботі постійно керуватися тими самими правилами бухгалтерського обліку, крім випадків істотних змін у діяльності і правовій базі.

Обачність. Активи і зобов'язання повинні бути оцінені й враховані розумно, із достатнім ступенем обережності, щоб не переносити істотні фінансові ризики, що потенційно загрожують фінансовому положенню організації, на майбутні звітні періоди. Ціло принципу є недопущення переоцінки активів і прибутків з одного боку, і недооцінки пасивів і витрат з іншого.

Принцип нарахування прибутків і витрат. Прибутки і витрати враховуються й оцінюються в період економічних операцій, незалежно від того, коли були отримані або оплачені гроші. Відповідно до цього принципу нарахування всіх прибутків і витрат, що ставляться до звітного періоду, повинні відображатися в обліку в цьому ж періоді.

Дата операції. Всі операції відображаються в бухгалтерському обліку в день їх здійснення, тобто в день виникнення прав (активів) і зобов'язань (пасивів), незалежно від дати руху грошей.

Перевага змісту над формою. Операції відображаються відповідно до їх економічної суті, а не юридичної форми.

Відкритість. Фінансові звіти повинні бути достатньо якісними і детальними, щоб уникнути двозначності, правдиво відображати операції банку. Звітність повинна бути чітко викладена і зрозуміла для користувача.

Консолідація. Банківське заснування повинно складати зведену звітність у цілому по банку з урахуванням своїх дочірніх і спільних підприємств за винятком залишків по взаємних розрахунках і вкладеннях.

Істотність. У фінансових звітах повинна відображатися вся істотна інформація, необхідна для ухвалення рішення керівництвом банку або інвесторами. Інформація є істотною, якщо її відсутність або перекручування може впливати на економічні рішення користувачів звітністю.

Хоча в документах Національного банку неодноразово підкреслюється, що вищезгадані принципи стосуються фінансового обліку і звітності, безсумнівно, що вони впливають і на постановку обліку управлінського.

Так, принцип відображення операцій у день їх проведення сприяє оперативності обліку, що є однією з основних умов для використання обліку з метою керування. Принцип істотності безпосередньо потребує спрямованості обліку на прийняття рішень керівництвом банку на основі повної і достовірної інформації, а принцип переважання економічного змісту над формою сприяє осмисленому прийняттю таких рішень.

З іншого боку, деякі принципи фінансового обліку змушують банки вводити більш деталізований управлінський облік, щоб мати реальну картину власного господарювання. Це стосується, зокрема, принципу нарахування, оскільки керівництво банку повинно знати не тільки суму нарахованих, але і реально отриманих (виплачених) прибутків і витрат.

Протягом 1998-99 рр. Національний банк випустив і перевидав відповідно до МСБУ ряд нормативних документів, що визначають правила бухгалтерського обліку в комерційних банках України.

В них офіційно введено поняття управлінського обліку, що поряд із фінансовим і податковим складає єдину систему обліку комерційного банку, засновану на єдиній інформаційній базі. При цьому види обліку відрізняються один від одного формою і періодичністю розрахунку даних.

“Управлінський облік ведеться банком для забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи із специфіки й особливостей діяльності і структури керування. Банки самостійно вибирають метод обліку витрат і калькулювання собівартості послуг, визначають зміст внутрішньої звітності, а також терміни її надання на різні рівні керування.”

Значним кроком у напрямку організації управлінського обліку в банківській сфері стало прийняття “Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України” – систематизованого переліку рахунків бухгалтерського обліку, що використовуються для

реєстрації господарських операцій. План рахунків розроблений відповідно до узвичаєних в міжнародній практиці принципів і МБСУ і є обов’язковим для виконання всіма банками країни.

Однією з особливостей нового плану рахунків є наявність управлінського обліку, для якого зарезервованій окремий VIII клас Плану. У цьому класі відкриваються рахунки, деталізація яких визначається банком самостійно і які не враховуються у фінансових звітах банку.

Інша особливість нового плану є глибока деталізація балансових рахунків (синтетичний облік) у порівнянні з попереднім класом, що діяв у 1997-98 рр. Так, якщо в старому плані рахунків розділ XXIV “Прибутки і витрати банків” складався з 8 балансових рахунків, то новий план передбачає 71 балансовий рахунок в класі 6 “Прибутки” і 79 балансових рахунків у класі 7 “Витрати”.

Таку деталізацію фінансового обліку можна розглядати як фактичну реалізацію основної задачі управлінського обліку – надання інформації для ухвалення рішення, у даному випадку – при керуванні витратами банку.

Визначальна умова ведення управлінського обліку – оперативність відображення господарських операцій – забезпечена в банківському секторі економіки України завдяки введенню системи електронних розрахунків, яка, у свою чергу, сприяла комп’ютеризації банківської діяльності і впровадженню програмно-технічних комплексів операційного дня банку (ОДБ).

ОДБ забезпечує реєстрацію господарських операцій у момент їх здійснення, а, як відомо, реєстрація додаткових параметрів у момент здійснення події, звичайно, коштує на порядок дешевше наступного уточнення, формує структуровану базу даних, придатну для одержання інформації для своєчасного прийняття управлінського рішення.

Важливо мати можливість систематизувати отриману інформацію в різноманітних цілях, для різноманітних користувачів, із різною періодичністю, у різноманітних формах.

Одним із відомих шляхів вирішення проблеми побудови системи управлінського обліку і звітності є створення єдиної інформаційно-аналітичної системи банку.

Проблему побудови інформаційно-аналітичних систем для банків не можна назвати новою. Публікації, семінари й інші заходи відбуваються регулярно і докладно висвітлюють проблеми побудови інформаційно-аналітичних систем у банках. Але успішних впроваджень, що давали б реальну віддачу і цілком задовольняли замовника – одиниці.

На це є декілька причин. Основна з них – розроблявачі пропонують, як правило, великі дорогі системи, побудовані, частіше всього, на основі західних інструментальних пакетів. Ці системи можуть все або майже все – від створення аналітичних сховищ до оптимізації використання депозитних осередків. Замість простих і зрозумілих інструментів клієнтам пропонують різноманітні генератори звітів, модулі

керування ресурсами і т.д., які при цьому потрібно вивчати і впроваджувати тривалий час.

Професійному аналітику повинно бути однаково, яку проблему йому доручено вирішувати: аналіз прибутковості власного банку або ліквідності банку-контрагента. Для нього важливо мати відповідні дані, можливість їх швидко витягти і застосувати до них розроблену методику аналізу. Для того, щоб зібрати й опрацювати дані, необхідна база даних. А щоб створити методику аналізу, розрахувати по ній дані й отримати результати, необхідний засіб, порівнянний за гнучкістю з електронними таблицями, але значно переважаючий їх у швидкості розрахунку. Також необхідний визначений механізм створення і виконання аналітичних методик і опрацювання інформації. Іншими словами, межею мріянь аналітика є система, яка б збирала і берегла всю інформацію в базі даних, а також дозволяла б їх опрацювати. База даних повинна:

- бути єдиною для всіх аналітиків банку;
- забезпечувати автоматизоване завантаження даних;
- дати аналітикам можливість самостійно створювати необхідні їм структури даних;
- дозволяти берегти (а, отже, і аналізувати) не тільки стан власного банку, але і всіх його клієнтів – банків-контрагентів, підприємств-позичальників;
- надавати можливість навігації по базі даних системи;
- дозволяти імпортувати дані з зовнішніх джерел у різноманітних форматах.

Проблеми багатьох банків полягають не в тому, що необхідна для прийняття рішень інформація відсутня або недостовірна, а в тому, що вона недоступна для керівництва. Часто буває так, що в банку існують декілька аналітичних підрозділів, що багаторазово дублюють один одного, але в той же час вони не спроможні надати керівництву єдиний звіт про реальне положення банку. Система, основні особливості якої викладені вище, повинна:

- забезпечити єдину, прийнятну в організації технологію опрацювання й аналізу інформації, що надходить;
- сприяти розмежуванню функцій між аналітиками банку;
- об'єднати зусилля всіх служб банку, що займаються внутрішнім і зовнішнім аналізом, управлінським обліком і підготовкою звітності;
- забезпечити доступ керівництва до аналітичної інформації;
- дозволити аналізувати фінансовий стан не тільки власного банку і його філій, але і клієнтів (позичальників, банків-контрагентів і т.д.).

Організація управлінського обліку в АППБ "Аваль"

В АППБ "Аваль" реалізований інтегрований підхід організації управлінського обліку, який базується на зведеній базі даних по банківським операціям та клієнтам "Viscont".

Основою для прийняття управлінських рішень в АППБ "Аваль" є первинний економічний аналіз діяльності банку та тенденцій його розвитку.

Аналітичними службами банку розроблена система управлінського обліку, яка включає в себе аналітичні звіти, таблиці, діаграми та графіки, що використовуються керівництвом для оцінки, контролю та планування діяльності банку в цілому, і його підрозділів зокрема.

Економічна інформація, згідно з вимогами та рекомендаціями НБУ, подається щодо таких напрямків:

- структура балансу банку;
- структура доходів, витрат та прибутку;
- коефіцієнтний аналіз діяльності банку;
- аналіз ризиків банку.

Управлінський облік основних позицій по пасивах та активах балансу проводиться в розрізі валют, тому що баланс у гривневому еквіваленті не відображає реальних обсягів грошових коштів.

Для того, щоб виявити реальні зміни у структурі балансу (без впливу переоцінки валют зі зміною курсу валют), баланс умовно поділений на два види валют: національну та іноземну, в доларовому еквіваленті:

- всі залишки коштів на гривневих рахунках відображені за номіналом у гривнях;
- всі залишки коштів на валютних рахунках розраховані у доларовому еквіваленті (за курсом долара США станом на відповідні дати).

Управлінський облік фактичних доходів, витрат та прибутку базується на касовому методі та є основою планування та контролю виконання бюджету банку.

Балансовий прибуток, як різниця між доходами та витратами, це економічна категорія, яка не відображає фактичних результатів діяльності банківської установи.

Відповідно до основних принципів управлінського обліку доходів та витрат:

Доходи банку по балансу коригуються на нараховані, але нестримані та прострочені за звітний період. Нарховані та нестримані за звітний період доходи не вважаються гарантованими і відносяться до фактичних у тому періоді, у якому відбудеться їх фактичне надходження.

Амортизований дисконт та нараховані доходи по ОВДП і КОВДП, вважаються гарантованими доходами та входять до складу фактичних доходів.

Нарховані, але не понесені у звітному періоді витрати вважаються гарантовано понесеними і тому відносяться до фактичних витрат звітного періоду, хоча будуть здійснені в майбутньому звітному періоді. Але ці витрати вже не зменшать фактичного прибутку майбутнього періоду.

Фактичний прибуток банку розраховується як різниця між фактичними доходами та фактичними витратами.

Фактичними доходами за період вважаються балансові доходи 6-го класу, які коригуються на:

- зміни нарахованих доходів за період (крім нарахованих доходів по ОВДП і МФК);

- зміни прострочених нарахованих доходів за період;
- отриману фінансову допомогу за період.

Фактичними витратами за період вважаються балансові витрати 7-го класу, які коригуються на:

- процентні витрати за ресурси, залучені з метою поповнення коррахунку (за збільшення лімітів по коррахунках);
- передану фінансову допомогу за період;
- штрафи за порушення внутрішньобанківських лімітів та нормативів.

В структурі фактичного прибутку виділяються процентна маржа, процентний прибуток, комісійний прибуток та інший прибуток (збиток), а також прибуток до сплати податків і чистий прибуток після оподаткування.

Процентна маржа є різницею між фактичними процентними доходами та процентними витратами.

Процентний прибуток визначається як різниця між процентною маржею та страховими резервами за кредитними ризиками.

Комісійний прибуток є різницею між комісійними доходами та комісійними витратами.

Інший прибуток визначається як різниця між іншими доходами та іншими витратами, які включають небанківські витрати (у тому числі, на утримання апарату управління) та інші.

Аналізуючи структуру фактичного прибутку, треба звернути увагу на те, що необхідною умовою нормального фінансового стану дирекції чи філіалу є обов'язкова наявність процентного прибутку.

Для оцінки ефективності діяльності банку за звітний період розраховуються наступні показники:

- дохідність активних операцій;
- собівартість ресурсів;
- чистий спред;
- чиста процентна маржа;

- рентабельність активів та капіталу;
- фактичний прибуток на 1-го працюючого.

Проводиться факторний аналіз змін процентних доходів і витрат та чистої процентної маржі банку в залежності від змін обсягів операцій та процентних ставок.

Організація управлінського обліку в АППБ "Аваль" здійснюється в департаменті планування та контролінгу, в склад якого входять 2 управління:

- управління активами та пасивами;
- управління планування та контролінгу.

На базі управлінського обліку ці підрозділи вирішують такі **управлінські завдання**:

- оцінка фінансового стану та тенденцій розвитку підрозділів та бізнесів банку;
- оцінка та управління основними ризиками банку: кредитним, інвестиційним, процентним, валютним, ліквідності, платоспроможності;
- розрахунок і контроль лімітів та нормативів по активних та пасивних операціях;
- планування обсягів активних та пасивних операцій в розрізі підрозділів та бізнесів;
- розробка та контроль бюджету банку в розрізі підрозділів та бізнесів.

Для прийняття та реалізації управлінських рішень в АППБ "Аваль" створена система управління активами і пасивами та бюджетування, керування якою здійснюється через комітети: управління активами та пасивами, бюджетний та кредитний.

Стратегічним напрямком використання управлінського обліку є вдосконалення та розвиток системи управління ризиками банку. АППБ "Аваль" є пілотним банком по впровадженню системи оцінки та управління ризиками "Граф", розробленої в рамках співробітництва Світового банку з Національним банком України.

Summary

In clause the principles and methods of organization of the administrative account in bank system are opened concept, and also the practical realization of organization of the administrative account in joint stock bank «Aval» is given.

УДК 336.713

Лютая О.В., Украинская академия банковского дела

КООПЕРАТИВНЫЕ БАНКИ И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ

В статье освещена история возникновения и развития кооперативных банков, а также их функции и роль в развитии кредитной кооперации в Украине и других странах.

Ключевые слова: кооперативный банк, кредитная кооперация.

Институциональное развитие финансово-банковского сектора предполагает неизбежное со-

вершенствование организационных форм финансово-кредитных учреждений, деятельность которых спо-